

♦♦♦ BEKE MARGIT

Egy egyházi címer születése. Megfontolások egy bíboros-prímási címer kapcsán

A PRIMÁS ÉS A LEGATUS NATUS

Az esztergomi érsek nem csupán saját egyházmegyéje főpásztora és a hozzá tartozó érseki tartomány metropolitája, hanem különleges kiváltságánál fogva Magyarország primása is. A primások szentelték fel az alattuk álló metropolitákat, zsinatra hívhatták össze területük püspökeit.¹

A primási tisztségre vonatkozóan Erdő Péter bíboros így ír: „a IX. században keletkezett Pseudo-Izidor-i dekretális gyűjtemény szerint primáciát kell alapítani, ha valahol egy nagyszámú nép tér a hitre. Ily módon bátran állíthatjuk, hogy Szent István Esztergomban olyan érsekséget akart létrehozni, amely egyúttal primácia is volt.”² Megállapítja továbbá, hogy a primáciák alapításának feltétele az is, hogy legyen egy meghatározott érseki szék, melynek címéhez a primási tisztség kötődik. Az egyes primáciák hivatalos elnevezése tartalmazhatja valamelyik késő-római provincia vagy tartománycsoport nevét, ha antik alapítású primáciáról van szó. A lyoni érsek pl. a *Primas Galliarum* címet viseli. A későbbi alapítású primáciák általában egy-egy országról kapták nevüket, pl. *Primas Hungariae*. Primáciát csak a római pápa hozhat létre.³

Egyesek szerint a magyar primási tartomány létrehozása 1000 táján zajlott, és megelőzte a koronázást. Domonkos a pannonhalmi alapítólevélben már

¹ KÉSMÁRKY István, *Az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának jogai és kiváltságai* (Budapest 1896) 10.

² ERDŐ Péter, *Ajánlás*, in BEKE Margit, *A primási Levéltár nemesi és címeres emlékei* (Budapest 2010) 7.

³ ERDŐ Péter, *A primáciák a nyugati egyházban. Egy elméleti fejlődés emlékei a középkori kánonjogtudományban*, in *Kánonjog IX* (2007) 7-25, 20-21.

érsekként szerepel. Az első római püspökség megalapítását a 970-es évek előtt kereshetjük.⁴

IV. Béla király 1239. szeptember 29-én kiadott levelében a magyar primás felsőbbbségét elismeri a többiek felett e mondat tanúsága szerint: „*Et cum praedicta Sancta Ecclesia locum Primatis in regno...*”⁵

1256. január 17-én szintén IV. Béla erősíti meg az esztergomi érsek jogait és kiváltságait, amelyeket szent királyoktól kapott. Béla király azzal, hogy elismeri az érseknek a szent királyoktól adott kiváltságokat, elismeri különleges jogállásának Szent István-i eredetét is. II. Benedek érsek⁶ idejében az esztergomi egyházzól ezt írja: „*Cum eadem ecclesia Strigoniensis a prima sui fundatione multis libertatibus, beneficijs diversis super omnes Ecclesias Cathedrales totius Regni Hungariae velut omnium Ecclesiarum primas sit decorata.*”⁷ Ez az *omnium ecclesiarum primas* kifejezés arra utalhat, hogy az oklevél írója ismerhette a lateráni bazilika feliratát: *mater et caput omnium ecclesiarum urbis et orbis.*⁸ Azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amint a lateráni bazilika főpapja a pápa, úgy az esztergomi bazilika főpapja az esztergomi érsek, akinek a temploma minden magyar katedrális fölött áll, és minden egyháznak az elseje, tehát a primás minden magyar egyház feje. Tamás esztergomi érsek részére 1317-ben kiadott oklevelében I. Károly király is az esztergomi egyházat minden magyarországi egyház anyjának nevezte: „*Sanctam Ecclesiam Strigoniensem, matrem videlicet Ecclesiarum aliarum Hungaricarum*”.⁹

Legatus

A magyar primás címe mellett olvasható a *legatus natus* elnevezés is, ami számunkra most érdekes. A primás és a *legatus natus* cím összekapcsolásáról értekezik Kovács Ferenc.¹⁰

⁴ PÜSPÖKI NAGY Péter, *Szent István egyházszervezete*, in *Szent István és kora* (szerk. Glatz Ferenc – Kardos József; Budapest 1988) 59-80, 67.

⁵ TÖRÖK János, *Magyarország primása. Közjogi és történeti vázolat I–II* (Pest 1859) II, 28; *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis I–IV* (ed. Ferdinandus Knauz – Crescens Ludovicus Dedek – Gabriel Greska – Geysa Érszegi – Andreas Hegedüs – Tiburcius Neumann – Cornelius Szovák – Stephanus Tringli; Strigonii-Budapestini 1874-1999; továbbiakban: MES) I, 328; *Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I. 1001-1270* (szerk. Szentpétery Imre; Budapest 1923; továbbiakban: ÁO) I, 660. sz.

⁶ Az érsek ugyanis 1254. február 25-től 1261. július 2-ig töltötte be az esztergomi széket.

⁷ Közli az egész oklevelet: TÖRÖK II, 31. XXVII.

⁸ *Liturgikus Lexikon* (szerk. Kühr Flóris – Radó Polikárp; Komárom 1933; továbbiakban: LL) 230.

⁹ TÖRÖK II, 43.

¹⁰ KOVÁCS Ferenc, *Az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának jogállása* (Budapest 1920) Szakdolgozat. Kézirat PPKE Hittudományi Kar Könyvtára 1920/9, 14.

Kialakulásának körülményeiről azt írják, hogy a pápa helyettesei az apostoli vikáriusok, akik a pápát széles körű hatalommal helyettesítették, de nem a hatalom teljességével. Egy ország püspökei közül egyet személyére nézve bízott meg, de ez a megbízatás véget ért vagy az illető halálával, vagy a feladatával.¹¹

A legátusok tevékenységére hazánkban szórványosan található adatok. Például 1103-ban, hazánkban járt Ágoston kardinális, aki a belgrádi püspök és egy kolostor közötti vitában hozott döntést.¹² Az 1112. évi Esztergomi zsinatot Kálmán király és Lőrinc esztergomi érsek alatt tartották, amikor Kunó bíboros a pápa küldöttjeként járt Magyarországon és részt vett a zsinaton. Kunót II. Paschalis pápa kreálta bíborossá, és követként küldte Görögországba, Németországba és Magyarországra is.¹³ 1153 körül Adalbert legátus hivatkozik arra, hogy II. Géza király és Martyrius esztergomi érsek parancsára ment II. Roger szicíliai normann királyhoz.¹⁴ A III. Esztergomi zsinaton 1169-ben Manfréd legátus tevékenyen közreműködött.¹⁵ 1279-ben Fülöp fermói püspök szentszéki követként jött Magyarországra.¹⁶

Legatus natus

Amikor a legátusi tisztséget valamelyik püspöki székhez állandó jelleggel hozzákötötték, ehhez külön megbízatás nem kellett. Az ilyen legátusokat nevezték *legati natinak*, azaz született követeknek.¹⁷ Idővel ezek jelentősége hanyatlani kezdett, amint a pápák legátusokat küldtek maguk helyett. Mint cím és rangbeli elsőbbség maradt meg az adott püspöki székhez kötött született követi jelleg. Az esztergomi szék ebből a szempontból kivétel volt. Az esztergomi primás hajdani jogai, mivel azok a primátusból következtek, ez

¹¹ KOSUTÁNY Ignác, *A magyarországi egyházak alkotmányának és közigazgatási jogának rövid foglalata* (Szeged 1923²) 131.

¹² KOSZTA László, *Szerafin*, in *Esztergomi érsekek 1001–2003* (szerk. Beke Margit; Szent István Társulat, Budapest 2003; továbbiakban: Eé) 31–36, 33; SZUROMI Sz. Anzelm, *Esztergomi zsinatok és kánongyűjtemények a XII. századi Magyarországon*, in *Justum Aequum Salutare* II (2006) 1–2/191–201, 199.

¹³ Péterfy 111-re helyezi e zsinatot. Lásd: PÉTERFY, Carolus, *Sacra concilia ecclesiae Romanae catholicae in Regno Hungariae celebrata* I-II (Posonii 1741–1742) I, 52; *Catalogus fontium historiae hungaricae* I–III (coll. Albinus Franciscus Gombos; Budapestini 1938) III, 2186, bár ezt 1110-ra helyezi; KOSZTA László, *Lőrinc*, in Eé 36–42, 39; SZUROMI 2006, 200.

¹⁴ KÖRMENDI Tamás, *Martyrius*, in Eé 55–58, 55.

¹⁵ KÖRMENDI Tamás, *Lukács*, in Eé 59–72, 64; SZUROMI 2006, 200.

¹⁶ WENZEL Gusztáv, *Árpád-kori új okmánytár* I–XII (Pest 1860–1874; továbbiakban: ÁUO) IV, 113, 115, 116, 119. sz. például.

¹⁷ KOSUTÁNY 131.

pedig – Kosutány Ignác szerint – a magyar jogból eredeztethető, még a XX. század elején is megvoltak.¹⁸

A *legatus natus* különleges jogokkal felruházott személy. Késmárky azt állítja, hogy az esztergomi érsek *legatus natus* tisztsége az I. Esztergomi zsinathoz fűződik. E zsinat időpontja vitatott, egyesek 1104–1114 közé helyezik, Szuromi Szabolcs Anzelm 1100-ra datálja.¹⁹ Dokumentumaiban a következő olvasható (magyar fordításban): „A pannonhalmi főapát ... független minden püspöki jurisdicciótól, de az esztergomi érseknek mint *legatus natus*nak alá van vetve.”²⁰ Péterfy kiadványában az 1114-es év szerepel, amikor Lőrinc metropolita, esztergomi érsek zsinatot tartott Esztergomban 10 *suffraganeus*-sal.²¹

Az esztergomi érseknek közül Demeter (1378–1387)²² megkapta a *legatus natus* címet a pápától, hiszen 1379. november 22-i oklevelében – VI. Orbán pápa idején – szentszéki apostoli követként nevezi meg magát.²³ Később, 1385. április 21-én Lengyelországra nézve legátus lesz.²⁴ Itt valószínűleg különbséget kell tennünk a követ és a született szentszéki követ között.

Kanizsai János (1387–1418) érsek²⁵ a pápától 1393. május kalendájának VIII. napján olyan bullát nyert, amely a magyarországi primás egyházi felsőbbségét és hatóságát az országban határozottan és világosan megszabja. Azon a területen, mely az esztergomi szék egyházi hatósága alá tartozik, a Szentszék született követének hatáskörével és címével is rendelkezik, amelyet primás elődje is viselt. Ezt tehát a pápa újra megerősíti és kiadja. Eszerint a bencés és premontrei társas kolostorok, prépostságok, valamint a felsorolt plébániák az esztergomi érsek joghatósága alá tartoznak, vezetőik köteles tisztelettel tartoznak a legátusok működésének, s az apostoli szék minden járandóságához és más terhekhez szükséges adózásból kiveszik a részüket.²⁶ Egyesek az irat keletkezését 1394. április 24-ére helyezik,²⁷ más szerzők

¹⁸ Uo.

¹⁹ SZUROMI Sz. Anzelm, *Az első három esztergomi zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a 12. században*, in *Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéről. Kézírtos kódexek, zsinatok, középkori műfajok* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici III, Studia 3) (szerk. Erdő Péter; Budapest 2002) 87–142, 90; *Teológia* 33 (1999) 153–158.

²⁰ KÉSMÁRKY 13-ra hivatkozik PÉTERFY I, 57. Itt inkább az érsekekről és a metropolitákról van szó, valamint arról, hogy a primási és érseki jogokat nem választják szét.

²¹ PÉTERFY I, 53.

²² BERTÉNYI Iván, *Demeter*, in *Eé* 188–196, 190, 193.

²³ BERTÉNYI 190; Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) DF 237418.

²⁴ BERTÉNYI 190; MNL DF 286551.

²⁵ VAJK Ádám, *Kanizsai III. János*, in *Eé* 196–200, 199.

²⁶ TÖRÖK I, 79.

1393-ra.²⁸ Ennek értelmében a primás a városokban, az egyházmegyékben, a provinciákban és a szerzeteseknél is gyakorolja jogait.

Mátyás király történésze, Bonfini szerint Szécsi „saját jogán a Pannóniákban örökös legátus volt”.²⁹ A kinevező iratokban az esztergomi érseki kinevezés mellett általában megtalálható a *legatus natus* is. Mária Terézia 1776. február 3-án kelt kinevező okmányában is ez olvasható: „*cum dignitate S R I Principis Eidem Archiep[isco]patui adnexa, honore item perpetui et supremi comitis Comitatus Strigoniensis Tituloque ac Dignitate Primatis memorati Regni Nostrae Hungariae Legati Nati...*”³⁰

A mai álláspont szerint „akik különleges jogcímen a született követ, legatus natus címével rendelkeznek, semmilyen külön jog nem illeti meg őket”.³¹

Legatus a latere

A *legatus natus* tisztségét meg kell különböztetnünk a *legatus a latere* címtől. Történelmi kialakulására nézve ez a XI. századra vezethető vissza. A pápák a bíborosokkal képviseltették magukat, ezért őket *legati a latere* (*pontificis*) névvel illették, és a rájuk vonatkozó jog is lassanként kialakult. Valamennyi követ/*vicarius* közül nekik volt a legnagyobb hatalmuk, amely sok panaszra adott okot, ezért a Trentói Zsinat megszüntette ezt a jogkört. Nem szüntette meg azonban a pápának azt a jogát, hogy magát képviseltesse.³² A mai egyházjogszerint *legatus a latere* néven említhetők azok, akik a pápamegbízásából valamilyen ünnepségen képviselik a Szentszéket.³³ Ez valójában a fogalom leszűkítését jelenti. 1226-ban például IX. Gergely pápa Róbert esztergomi érseket nevezte ki szentszéki követnek a kunok részére.³⁴ Ismeretes, hogy a szent életű főpapot a kunok megtérítőjeként és a milkói püspökség megalapítójaként említik. Később, 1243. július 19-én IV. Ince pápa Bánca nembeli Istvánt nevezte ki szentszéki követnek Dalmácia és Horvátország területére.³⁵

²⁷ Vö. ERDŐ Péter, *A pápaság és a magyar királyság Zsigmond király idején (1387–1437)*, in *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve* (szerk. Zombori István; Budapest 1996) 83–95, 85–88.

²⁸ Ezt Késmárky 1399-re teszi, de az oklevelek 1393-at erősítik meg. TÖRÖK II, 54, LI; PRAY, Georgius, *Specimen Hierarchiae Hungariae archiepiscoporum et episcoporum* I–II (Posonii-Cassovia 1776–1777) I, 86.

²⁹ BONFINI, Antonius, *A magyar történelem évtizedei* (ford. Kulcsár Péter; Budapest 1995) 3, 8, 260.

³⁰ MNL E 54. 16. cs. Nr. 262. 1776. febr. 3-án kelt.

³¹ ERDŐ 1993, 64.

³² KOSUTÁNY 131; KÉSMÁRKY 54.

³³ ERDŐ 1993, 64.

³⁴ SCHMITTH, Nicolaus, *Archiepiscopi Strigonienses compendio dati* I–II (Tyrnaviae 1758²) I, 109; KÉSMÁRKY 56.

³⁵ KÉSMÁRKY 13; MES I, 354, 440.

Tovább lapozva a történelemben azt látjuk, hogy V. Miklós pápa 1452. április 22-én³⁶ megerősíti a primási és apostoli szentszéki követi jogot, amely emberemlékezetet meghaladó szokás: „*Jurisdictionem Primatiae et Legationis praedictarum autoritate Apostolica tenore praesentium approbamus et confirmamus.*” Ez pedig Szécsi Dénes (1440–1465) idejére esik.³⁷ 1455. szeptember 1-jén már III. Callixtus pápa a *legatus natus* címet a *latere* címmel bővítette, különös és rendkívüli meghatalmazással Magyarország és Dalmácia területére.³⁸ A primási és követi méltóság jeléül az esztergomi érsek mindenütt maga előtt vitetheti az érseki keresztet.³⁹

1512-ben Bakócz Tamás *legatus a latere* Magyarország, Csehország, Lengyelország, Oroszország, Svédország és Dánia részére.⁴⁰

A bíbor viselése

A bíbor viselésének kérdéséhez részletet közlünk egy könyvből,⁴¹ amely inkább az *oral history* műfaját idézi: „Az 1179. évben Wittelsbach Konrád salzburgi érseknek – a 700-as évek óta jelentős keleti missziós érsekség gazdájának és utódainak – a pápa megadta az igen előkelő *legatus natus* (rangja címén pápai követ) címet és az ezzel járó bíbor viselésének jogát. Az engedélyező irat megemlíti, hogy a bíbor a mórok által használt szövessel (moiret=habos) is készülhet.”⁴²

„Körülbelül kétszáz év múlva két esztergomi érsek, végül 1452-ben Miklós⁴³ érsek és utódai is megkapták a *legatus natus* címet és a vele járó bíbor viselésének jogát ... Minden esztergomi érsek tudta azt, hogy a bíbor nem személyüknek, hanem hivataluknak jár. Eder salzburgi érsek,⁴⁴ amikor mint Lékai László bíboros vendége a Dunántúlon járt – mely elődeinek egykor missziós területe volt – ugyancsak bíborban jött.”⁴⁵

Ez a kérdés a szerzetesből lett bíboros kapcsán a XX. században ismét felvetődött. Meszlényi Zoltán Lajos ír erről: „Ha egy szerzetes bíboros vala-

³⁶ TÖRÖK I, 95, II, 66; TÖRÖK I, 94 magyar fordításban közli, latinul: II, 65, LX.

³⁷ BEKE Margit, *Szécsi Dénes*, in Eé 203–208, 205.

³⁸ Közli: TÖRÖK I, 100. BEKE, *Szécsi Dénes* 205; KÉSMÁRKY 56; SCHMITTH I, 260.

³⁹ TÖRÖK I, 95 magyar fordításban, latinul: II, 66, LXI.

⁴⁰ TÖRÖK I, 151.

⁴¹ [BOGNÁR Lajos], *Az esztergomi egyház fél évszázada. Élmények, érzések, értesülések* (Hitoktatási Kiadó, h.n. 2001) 66. o.

⁴² BOGNÁR 66.

⁴³ Miklós pápáról (1447–1455) van szó.

milyen püspöki széket kap, engedélyt szokott a pápa adni, hogy Rómán kívül /Extra Curiam/ a bíbort viselhesse. Ez azért van, mert szokatlannak tűnnék fel, hogy egy előkelő püspöki vagy érseki széken, ahol megszokták a bíbor fényét, erről le kelljen mondani. Serédi mindjárt kinevezése után felvetette a kérdést, hogyan kelljen majd otthon öltözködni. A pápai főszertartásmester már december 6-án kelt levelében arról értesítette Serédit, hogy a Szentatya úgy határozott, hogy Serédi Rómán kívül öltözködését illetőleg kövesse a hagyományokat és az eddigi engedményeket. 'Riguardo al colore delle vesti Cardinalizie *extra Curiam* Sua Santita accorda ed approva che Vostra Paternita si comporti secondo la tradizione ei precedenti ammessi.'⁴⁶

Az esztergomi érsekre nézve ennek a kérdésnek különleges jelentősége már csak azért is volt, mert az esztergomi érsekek, még ha nem is voltak bíborosok, viselheték a bíbort, mint a Szentszék született követői. Furcsa lett volna tehát, ha Serédi, mint bíboros nem viselte volna azt a bíbort, amit olyan elődei is viselhettek, akik még nem voltak bíborosok.⁴⁷

„Vaszary Kolos hercegprímás a kérdést a Szentszék elé vitte. Arra nézve nem nyilatkoztak, hogy a magyar prímást megilleti-e a bíbor, ellenben Vaszarynak tényleg megadták.⁴⁸ A cikk szerzője Sajó (a fedőnév a későbbi Rajner Lajos segédpüspököt takarja) úgy véli, hogy a Szentszék a Vaszarynak nyújtott engedménnyel közvetve elismerte volna az esztergomi érsekeknek jogát a bíbor viselésére. A kérdésnek csak az a történelmi nehézsége, hogy a régi prímások, akik nem voltak bíborosok, nem viselték a bíbort, amint meglevő képeiken ma is megállapítható.⁴⁹

„A tény az, hogy a Vaszarynak adott kifejezett engedmény után a következő Csernoch János szintén viselte a bíbort már bíborosi kinevezése előtt. Ugyanezt tette Mindszenty József is. Serédi a fenti engedély alapján, Rómán kívül mindig ugyanúgy öltözködött, mint a nem szerzetes bíborosok. Fekete szerzetesi ruhái ott voltak a S. Anselmo bíborosi lakosztályában, hol római tartózkodása idején megszállni szokott.⁵⁰

⁴⁴ Lékai László bíboros 1974. febr. 2-től püspök és esztergomi apostoli adminisztrátor, 1976. febr. 10-től prímás és esztergomi érsek 1986-ban bekövetkezett haláláig. Ez alatt az idő alatt nem Eder, hanem Karl Berg volt a salzburgi érsek (1972–1988). Georg Eder őt követte (1988–2002) a salzburgi érsekség élén. Amikor a szerző e könyvet írta, már Eder volt az érsek. Vö. BOGNÁR.

⁴⁵ BOGNÁR 66.

⁴⁶ PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. C. 303/1928.

⁴⁷ PL Meszlényi Zoltán hagyaték. Serédi életrajz. Ms kiadás előtt.

⁴⁸ Lásd: Archiv für katholisches Kirchenrecht LXVII. 1929. 437 skk.

⁴⁹ PL Meszlényi Zoltán hagyaték. Serédi életrajz. Ms kiadás előtt.

⁵⁰ PL Meszlényi Zoltán hagyaték. Serédi életrajz. Ms kiadás előtt.

Meszlényi Zoltán Lajos sinopei c. püspök, esztergomi segédpüspök különböző kutatásai közepette felfigyelt a primással kapcsolatos érdekes dokumentációra, amely szintén az elmondottakat erősíti meg. Szerinte a magyar primásnak joga van a bíborhoz, mint *legatus natus*nak, igaz, hogy a történelem folyamán azok az esztergomi érsekek, akik nem voltak bíborosok, nem éltek ezzel a joggal. Vaszarynak ezt külön kifejezetten megadták.⁵¹ Az bizonyos, hogy Lékai László esztergomi érsek (1976. február 10. – 1986. június 30.) bíbornoki kinevezése, tehát 1976. április 27. előtt a pápai kihallgatáson már bíborosi öltözékben jelent meg.

A mai egyházjog szerint, akik különleges jogokkal, született legátus címmel rendelkeznek, semmilyen külön jog nem illeti meg őket.⁵² Nem kizárt azonban, hogy a fenti előzményekre tekintettel a bíborosi ruha viselésének joga a magyar primást a *legatus natusi* címtől függetlenül, külön kiváltsággként megilleti. Erdő Péter primás a bíbort bíborossá kreálása előtt liturgián nem viselte, de 2003 elején az esztergomi székeskáptalannál tett első hivatalos látogatásán bíborosi ruhában jelent meg kifejezetten a jog fenntartása céljából.

CHEREÖDI JÁNOS SZEMÉLYE

Neve igen változatos formában kerül elő, például: Chereödi, Cherödy, Cserödy, Chereödy. Életrajza⁵³ alapján megállapítható, hogy 1543-ban született, és tanulmányai befejeztével teológiai doktorátust szerzett. 1573-ban esztergomi kanonoknak nevezték ki. 1575. január 18-án nemességet kapott a királytól.⁵⁴ Általa nemesek lettek testvérei: Ferenc, Mátyás, Márton és Lőrinc, valamint rokona, Prym András is. Nemesi diplomája, élén festett címerrel, fennmaradt a Primási Levéltár Acta Radicalia dokumentumai között. 1592. szeptember 5-én pécsi püspök és egyúttal esztergomi apostoli adminisztrátor lett. 1596. június 17-én egri püspöki kinevezést kapott, de pápai megerősítést nem nyert. Egert éppen ebben az évben foglalta el a török. Ez az időszak a török uralom ideje, amikor Pécs és Esztergom már előzőleg török kézre került és a püspökök

⁵¹ PL Meszlényi Zoltán hagyaték. 4. d. 10. Sylva rerum. Sajó, Der Purpur des Fürstprimas von Ungarn.

⁵² ERDŐ 1993. 64. o.

⁵³ TAKÁCS Emma, *Cserödy János*, in *Magyar Katolikus Lexikon* II (főszerk. Diós István; Budapest 1996) 426 további irodalommal. KOLLÁNYI Ferenc, *Esztergomi kanonokok 1100–1900* (Esztergom 1900) 176; SUGÁR István, *Az egri püspökök története* (Budapest 1984) 284.

többnyire a Magyar Királyság alá tartozó Felvidéken tartózkodtak. Chereödi is az esztergomi érsekek székhelyére ment, Nagyszombatba, és ott hunyt el 1597. augusztus 4-én 54 évesen. A Szent Miklós-templomban helyezték nyugalomra, ahol síremléke is megmaradt.⁵⁵ Ludoviká ugyan 1591-re teszi halálát, de sírfelirata szerint 1597-ben hunyt el. A főpapot oldalnézetben ábrázolták, az „örökimádás” pozícióban, amint a megfeszített Krisztus előtt térdel. Vörös és fekete márványból és kelheimi kőből készült síremlékének felirata a következő:

ET ERIT IN PACE MEMORIA
EIUS

EPITAPHIUM

REVERENDIS/SIMI/ ATQ/UE/ AMPLIS/SIMI/ PRAESULIS AC D/OMI/
NI D/OMINI/
IOANNIS CHERŐDI, QUI CUM TININIEN/SEM/ QUINQ/
UEECCLESIENSEM/ ET
AGRIEN/SEM/ EPISCOPATUS MAGNO ECCL/AESI/AE EMOLV
MENTO GESSISS/ET/ SIMULQ/UE/ ADMINISTRATORIS
RERUM SPIRITV/ALIUM/ METROP/OLITANAE/ ECCL/ESIAE/
STRIGON/IENTIS/ AC
SAC/RAE/ CAES/AREAE/ REGIAEQ/UE/ MA/UESTA/T/IS/ CON/
SILIARII/ MVNERE LAV
DABILITER FVNCTVS FVISSET SVMMIS IN REMP/UBLICAM/
CHRIST/IANAM/ MERITIS CLARUS OMNIVMQ/UE/ ORD/INUM/
VIRIS PERGRATUS PIE IN D/OMI/NO OBIIT DIE IV.
AVG/USTI/ AN/NO/ M D XCVII AETAT/IS/ SVAE LIV.

Nagyszombatban halt meg, ezzel magyarázható, hogy misekönyve az esztergomi székeskáptalan tulajdonában maradt. Megemlíti róla, hogy kiváló jártassággal bírt a magyar jogtudományban.

⁵⁴ BEKE Margit, *A Primási Levéltár nemesi és címeres emlékei* (Esztergom 1995) 95 (a nemesi diploma), 345; UŐ, *A Primási Levéltár nemesi és címeres emlékei* (2., bőv. kiad. Budapest 2010) 118.

⁵⁵ LUDOVIKÁ, Zuzana, *Az esztergomi érsekek nagyszombati síremlékei*, in *Strigonium Antiquum V* (2003) 223–233, 232, 251, közli síremléki fotóját is.

A CHEREÖDI-MISSALE SZÍNEZETT FAMETSZETE.
Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom. Missale Zagrabienne.
Fotó: Mudrák Attila.

Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban őrzik a Chereödi-misekönyvet, amelyet *Missale Zagrabienne*sének is nevez az irodalom.⁵⁶ A papír- és hártyafóliókból álló kötetet két hasábban készítették 1511-ben a velencei Petrus Liechtenstein nyomdájában. Magyar mester díszítette 1592-ben. Két festett lapkeret díszíti, és két címert ábrázol Szent István és Szent Adalbert képével. A kötése XVI. századi vörös bársony, fatáblákon, aranyozott ezüstveretekkel, az evangélisták alakjaival díszített 8 sarokkerettel és 2 köldökkerettel. A felső köldökkereten

ECCE AGNUS DEI IO/
ANNES/ CH/EREÖDI/
E/PIUSCOPUS/ Q/UIN/Q/
UEECLESIAE/: 1592.

Ez tehát a tulajdonos személyét és az évszámot hitelesíti. Vagyis a kötet pécsi püspökként már az ő birtokában volt. Az alsó köldökkereten címer és körfelirat: IOAN/NES/ CHEREÖDI E/CCLESIAE/ Q/UINQ/UE/ ADMINISTRATOR ECCL/ESI/AE STRIGO/NIENSIS/.⁵⁷ Tehát a pécsi püspöknek, az esztergomi egyház adminisztrátorának a tulajdona volt pontosan 1592-ben. Talán éppen kinevezésekor kapta ajándékba, vagy díszítették személyéhez illően.

E kötet színezett fametszetet is tartalmaz az első lap retróján, a *Regina coeli laetare* kezdetű oldalon. Ennek témája Magyarok Nagyasszonya, amit

⁵⁶ Közli: BERKOVITS Ilona, *Főszékesegyházi könyvtár*, in *Magyarország műemléki topográfiaja I* (összeáll. Genthon István; Budapest 1948) 321.

⁵⁷ A CHEREÖDI E/CCLESIAE... helyett inkább E/PISCOPUS/ és Q/UINQ/UE/ECCLESIAE/ olvasandó.

CHEREÓDI SÍREMLÉKE A NAGYSZOMBATI SZÉKESEGYHÁZBAN. Fotó: Mudrák Attila

a S/ANCTA/ MARIA PATRONA REGNI HUNGARIE felirat is alátámaszt. A patróna fontosságát hangsúlyozta a metszetkészítő, amikor a Szűz jobbára Szent Istvánt állította uralkodói joggal. Köpenyének felirata: S/ANCTUS/ STEPHANUS R/EX/ HUNGARIE/!⁵⁸ István baloldalán Szent Imrét liliummal ábrázolták. Kardjának felirata: S/ANCTUS/ EMERICUS DUX SCLAVONIE/!⁵⁹ Szűz Mária balján áll Szent László kezében bárdal. Köpenyének felirata: S/ANCTUS/ IADISLAUS R/EX/ HUNGARIE/!⁶⁰ A Magyarok Nagyasszonya ölében a kis Jézussal szép faragott trónon ül, feje

⁵⁸ Szent István, Magyarország királya.

⁵⁹ Szent Imre, Szlavónia hercege.

⁶⁰ Szent László, Magyarország királya.

fölött két lebegő angyal koronát tart. Tehát a Mennyekbe felvett és Megkoronázott királynőre is történik utalás. A legfontosabb mégis az ülő Madonna, a *Sedes Sapientiae* – a Bölcsesség Széke. Itt jutunk el Erdő Péter bíboroshoz, aki patrónusként tiszteli Szűz Máriát a Bölcsesség Széke szimbólumában.

A BÖLCSESSÉG SZÉKE

A Bölcsesség Székének fogalmához szentírási szövegek állnak rendelkezésre. A bölcsességi irodalom az Ószövetségben öt – Jób, Példabeszédek, Prédikátor, Jézus Sirák fia, Bölcsesség – könyvre terjed ki.⁶¹ Salamon bölcs és értő szívet kapott.⁶² Megtestesíti a bölcsességet (*Sapientia*), az okosságot (*Prudentia*) és az igazságosságot (*Justitia*).⁶³ Salamon saját magának pazar palotát épített, abban „csináltatott egy hatalmas trónt elefántcsontból és bevonatta színarannyal ... a trónnak hat lépcsője volt ... a szék mindkét oldalára karfát tettek, a karfák mellett pedig két oroszlán állt.”⁶⁴ Néha 12 oroszlánról szólnak, ami a prófétákra és az apostolokra utal. A hat lépcsőfokhoz Mária erényeit kapcsolták.

Salamont tartják az Énekek Éneke szerzőjének, amely Isten és az egyház kapcsolatát fejezi ki misztikus módon. A XVI. századtól kezdve Loretóból terjedt el a zarándokok számára az a litánia, amelyben a Szűzanyát az Énekek Énekéből vett szimbólumokkal szólítják meg, mint Bölcsesség Széke, Igazság Tükre.

Cserey Farkas 1772-ben versekbe foglalja Szűz Mária dicséretét a Loretói Litánia szövegét követve.⁶⁵ Szűz Máriát a szerző a Bölcsesség királyi székének nevezi, amit szentírási szövegekkel támaszt alá. Idézem: „Kicsoda ez, aki feljő a pusztából gyönyörűségekkel bővelkedvén, az ő szerelmesére támaszkodván (Én 8,5). A magasságnak dicsőséges királyi széke (Jer 17,12). Ő teremtette azt a Szentlélek által (Sir 1,9). Nem volt ilyen királyi szék egy országban sem (2 Krón 9,19).” A költői megfogalmazásból kiderül, hogy Isten az örök Bölcsesség, aki Máriát királyi székének előre kiválasztotta, ugyanis Krisztus, a második isteni személy tőle nyerte testét. Ebben gyökerezik a Bölcsesség Székének értelme.

⁶¹ *Biblia. Ószövetségi és újszövetségi Szentírás* (Szent István Társulat, Budapest 1976) 274.

⁶² 1Kir 4,12.

⁶³ *A keresztény művészet lexikona* (szerk. Jutta Seibert; Corvina, h.n. é.n.) 274.

⁶⁴ Vö. 1Kir 10,18. skk.

Ezt a szimbólumot választotta címeréhez Erdő Péter.⁶⁶ Elmondható, hogy szinte egész életét végigkísérte a jog iránti tisztelet és érdeklődés. Édesapja jogász volt, tehát otthonról hozta érdeklődését. Teológiai tanulmányait Esztergomban kezdte, Budapesten fejezte be. Lékai László bíboros Rómába küldte tanulmányainak folytatására a Pápai Magyar Egyházi Intézet ösztöndíjasaként, hogy a Pontificia Universitá Lateranensén kánonjogot tanuljon, ahol 1980-ban doktori címet szerzett. 1975. június 18-án Lékai László szentelte pappá Budapesten. A megújuló magyar egyháznak szüksége volt kánonjogászra. Miután Rómából hazatért, 1980-ban szentszéki jegyző, 1985-ben bíró és a bírósági helynök helyettese, 1994–95-ben az Esztergomi Érseki Bíróság helynöke lett. 1992-ben létrejött a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 1996-ban pedig az Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézete, amelynek első elnöke lett 2002-ig. 1998-tól 2003-ig az egyetem rektora is volt.

Az egyetemes egyház szempontjából is felfigyeltek munkásságára. II. János Pál pápa 1999. november 4-én puppii c. püspökké és a Székesfehérvári Egyházmegye segédpüspökévé nevezte ki. Püspökszentelését II. János Pál végezte Rómában 2000. január 6-án a Szent Péter-bazilikában Giovanni Battista Re bíboros és Marcello Zago érsek társszentelőkkel. Erdő Péter püspöki címerét Vanyó László teológiai tanár készítette el. Ebben a *Sedes Sapientiae* alakja látható hold és csillag kíséretében a Sinai hegyi Szent Katalin-kolostor ábrázolása szerint. Jelmondata Szent Ágoston gondolatai alapján így szól: *Initio non erat nisi gratia*. Szűz Máriának mint a Bölcsesség Székének szerepeltetése a címerben utalás a katolikus egyetemre, melynek az új püspök a rektora volt. Hagyományosan ugyanis a katolikus egyetemek védőszentje Szűz Mária, a Bölcsesség Széke. Ezért helyezte el akkoriban a rektor a Pázmány Péter Katolikus Egyetem központi kápolnijában is a Bölcsesség Székének szobrát.

Erdő Pétert 2002. december 7-én II. János Pál kinevezte az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye érsekévé, majd 2003. január 11-én hivatalba lépett.

Ekkor az ország első főpapjának új címerre volt szüksége, olyanra, amely kifejezi egyházmegyéjéhez való kötődését. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár őrzi az esztergomi főegyházmegye ordináriusának, Chereödinék a Missaléját. Az említett oldal színezett fametszetén a szép Szűz Mária-alak

⁶⁵ NAGY-AJTAI CSEREY Farkas, *Isten Anyjának, a Boldogságos Szepőlötelen szép Szűz Máriának Lórétomi Litániában lévő nevezetek rendin folyó dicsérete* (Bécs 1772, reprint: Szent István Társulat, h.n. é.n.) 68–69.

⁶⁶ BEKE Margit, *Erdő II. Péter*, in Eé 408–410; uő, *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006* (Budapest 2008) 171–178.

tökéletesen megfelelt a célnak. Ez lett a címer központi alakja. A pajzs kék mezeje, benne a hold és a nap Erdély címerének az a része, mely a székely nemzetre utal. Ami valamelyest problémát okozott, az volt, hogy a kalap és a 15-15 róla lecsüngő bojt milyen színű legyen. Várható volt, hogy a magyar primás – elődeihez hasonlóan – igen hamar bíbornoki rangra emelkedik, ami 2003. október 21-én nyilvános konzisztórium keretében meg is történt. Címtemploma a Santa Balbina lett.

A budapesti Szent István-bazilika 1993 óta társszékesegyház. A főpásztori szék mögötti baldachinra a beiktatás alkalmából ráhímezték az új főpásztori címet. A levéltári forrásokban sem Vaszary Kolos (1891–1912, 1893. január 16-tól bíboros), sem Csernoch János (1912–1927, 1914-től bíboros) színes érseki címerét nem sikerült fellelni. Mindszenty Józsefnek (1945. augusztus 16. – 1973. december 18., 1946. február 21-től bíboros) viszont érseki kinevezése után zöld színű címere volt, és csak bíborosi kinevezése után változtatta vörös színűre.

Így született meg Erdő Péter esetében a zöld színű címer, amelyet hamarosan fel kellett cserélni az őt megillető vörösre. A bojtok száma azonban már a zöld változaton is 15-15 volt. Az újabb egyházi heraldikai szokás szerint ugyanis az egymás feletti sorokban elhelyezhető bojtok a hierarchikus szintet fejezik ki. Ha a primási cím – ma már inkább történelmi kivételként – valamilyen a metropolitai szint feletti joghatósággal is jár (pl. harmadfokú bírászkodás, mint a magyar primás esetében), akkor a három sorban álló bojtokkal díszített püspöki (1+2+3 bojt) és a négysoros érseki (kétszer 1+2+3+4 bojt) címerre tekintettel indokolt a bojtok ötsoros elhelyezése (kétszer 1+2+3+4+5 bojt). A lisszaboni és a velencei pátriárka címerében például kétszer 15 bojt szerepel akkor is, ha még nem bíborosok.

A bíborosi címer képét tehát a Chereödi-missale kölcsönözte. Az eredeti lap színezett fametszet, amely Szűz Máriát a gyermek Jézussal ábrázolja trónszéken ülve. Az emelvény felirata: S/ANCTA/ MARIA PATRONA REGNI HUNGARIE/!/.⁶⁷ A kép többfunkciójú és jelentésű, mivel nem csupán a *Sedes Sapientiae* ábrázolásnak felel meg, hanem nemzetünk védőasszonyát is megjeleníti. A Bölcsesség Székét Magyarország uralkodói veszik körül. A kép a Megkoronázott Királynét is ábrázolja, hiszen feje fölött két angyal zárt koronát tart. Ebből a szép kompozícióból emelték át a címerbe a Bölcsesség Széke ábrázolást, amely egyúttal Magyarország Nagyasszonya és a mennyekben megkoronázott Királyné is. A kép forrásául szolgáló misekönyv egy jogász főpap tulajdonát képezte, ezért is érdekes a kapcsolat az újonnan készülő főpapi címerrel.

⁶⁷ Szűz Mária Magyarország patrónája.

A címer tehát a következő: aranszegélyű pajzs kék mezejében jobbról arany nap, balról ezüst hold között arany trónuson arany hajú, arany dicsfényű Sedes Sapientiae alakja látható. Ruhája arannyal szegélyezett vörös, fölötté kék köpeny. Baljával átkarolja a természetes színű, arany dicsfényű kis Jézust, jobbával aranyjogart tart. Feje fölött ékkövekkel díszített aranypánton hármastevelű, felül zárt aranykorona. A pajzs mögött arany kettős kereszt, fölötté vörös színű kalap, két oldalról öt sorban (1+2+3+4+5) lehulló vörös bojtok. A pajzs előtt ezüst, hátoldalán kék színű stólán fekete betűvel a jelmondat olvasható: INITIO NON ERAT NISI GRATIA.⁶⁸

A bíboros pecsétje is ezt a teljes címerképet tartalmazza. Kerek pecsétjének pontos felirata: DR ERDŐ PÉTER Primás Esztergom-Budapesti Érsek. Tehát részben majuszkulás, részben minuszkulás felirattal.

ERDŐ PÉTER ÉRSEKI CÍMERE.
Tervezte Beke Margit, színezte Kovácsné
Somogyi Zsuzsanna. Fotó: Míg Balázs

ERDŐ PÉTER BÍBOROS CÍMERE.
Fotó: Mudrák Attila

ERDŐ PÉTER BÍBOROS PECSÉTJE.
Fotó: Mudrák Attila

⁶⁸ Vö. BEKE 2010, 296.

Robert Spaemann

A VÉGSŐ ISTENÉRV

Vajon nem a középkor haszontalan kísérleteit tárgyalja újból a szerző? Vajon Kant már rég nem cáfolta-e meg azokat? Nietzsche meg nem pont az ész ésszerűségét tette kérdésessé? Robert Spaemann új istenérvével egészen más felfogást képvisel.

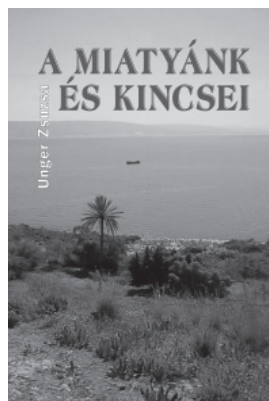
48 oldal, puhafedeles, Ára: 1900 Ft

Unger Zsuzsanna

A MIATYÁNK ÉS KINCSEI

A Miatyánk egyes kéréseihez több más bibliai szakaszt társítva elvezet a legismertebb imádság bibliai gyökereihez. Egyházunk nagyjai – szentek, tanítók, lelki írók – e könyv lapjain felelnek, hogy a tőlük származó tanulságos szemelvények alapján velük együtt átgondoljuk, eddig nem ismert szemszögből lássuk az Úr imáját. Jó szívvel ajánljuk e kitekintést mindenkinek, amely hasonlatos a bibliai családapa kínálatához, aki kincseiből újat és régit hoz elő.

180 oldal, puhafedeles, Ára: 1800 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda, 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974 • www.szitkonyvek.hu